

tem, če je epos ali ne. In to konec devetnajstega stoletja! Mislim, da je dr. Prijatelj enkrat že načel te misli; ne vem, zakaj jih je pri Aškercu izpustil. Pravilno pa je, da je upošteval v popularni izdaji samo pesnika, ki se je v Moji Muzi zavestno oddelil od Gregorčiča in Stritarja, kajti izbral je pesmi le iz prvih treh zbirk, ki so izšle do l. 1900. in so bile plod Aškerčevega dela v osemdesetih in devetdesetih letih; to je bila moška doba pesnika in človeka, ko se je pod njegovo roko materija izpreminjala v suho zlato, doba balad in romanc — par socialnih pesmi in par izvodov miselne poezije. Značaj in slog Aškerčevih pesmi je predočil dr. Prijatelj s podkupljivo plastiko, kot je samo njemu lastna. Izpustiti je moral mladega Aškerca, kot pesnik ni bil mlad nikoli, in samo označil je pot, po kateri je hodil miselno in umetniško onemogli stavec, ko je bilo njegovo delo »prepesnjevanje uvodnih člankov dnevnega časopisja« (str. 25); a razložil nam ni vzroka, zakaj je bilo tako, zakaj je Aškerčeva pot držala samo navzdol. Ali je bil tega kriv klerikalizem, kot govore nevedneži, ali njegov boj za svobodno misel, kar si dr. Prijatelj ne upa reči, — on konstatira samo, da se je vpisal za navadnega prostaka, najprej med socialistične in drugič med svobodnomiselne čete — ali »slovenska moderna«, ki je bila zaverovana v nove finejše svetove (str. 25) in je odslovila »temeljnega zidarja, ko je stavba zahtevala ne samo zidu, ampak tudi pročelja, okraskov, ornamentov, vznesene in lehkotne strehe« (str. 21). — Aškerca, prepojenega z omejenim provincialnim liberalizmom, je presenetila nova doba, ki jo je v kulturnem in političnem oziru pripravljala naš »kladivar A. Mahnič«, kakor ga prelepo dr. Prijatelj imenuje; kmalu potem se je kulturni tok Evrope razlil v velikih strugah čez našo provinco; tak konsekventen značaj kot Aškerc ni mogel več šušmariti, moral se je odločiti za to, kar mu velevala srce ali stan. Samouk je začel na stara leta študirati, kar je nekda zamudil, da bi se potrdil v svoji poti, kajti »on, ki je doslej oznanoval Kristove nauke v cerkvi, je izstopil iz nje in se pojavil na socijalističnem zborišču — s svojim Kristom vred« (str. 16). A socialističen evangelij je bil v njegovem življenju bolj epizoda, da bi se literarno rehabilitiral, kajti debacle misleca, ki se je z znojem v svojem boju za svobodno misel dokopal le do običajnih dnevnih novic, je že izpodjedal tudi pesniško silo. Prvi hipi zadovoljnosti in duševnega ravnovesja so še rodili nekaj pesmi, a ko se je zavedel, da so njegove teorije prazna iluzija, sta bila zlomljena mislec in poet in »od prejšnje kristalne čaše so ostale samo še črepinje« (str. 25). Vse to lahko beremo iz dr. Prijateljeve knjige, dasi ni hotel tako povedati. — Za literarno sliko Aškerca pa so v njej temeljne črte sigurno zarisane, le tuintam bi bilo kaj pripomniti. Kako je mogoče imenovati List iz kronike Zajčke predvsem »veren in točen zgodovinski dokument«, mi je neumljivo. Kaj briga pesnika svobodne misli »točen zgodovinski dokument« iz samostanske kronike! Čeprav so dr. Fr. Lampeta v to pregovorili, bi jaz ne verjel, magari, če je Aškerc pesem doslovno prepisal. Naj se vzame pesem, kot je, pa ne bo nič slabša. Čisto za lase je tudi privlečena misel, da je imela pri Čaši nesmrtnosti Hegelova teorija o »objektivnem duhu« kaj opraviti, saj to je vendar skoro tako stara misel kot poezija sama. Glede Prve mučenice, v kateri neka deva »taji nam red stari svetovni, svetost taji naših bogov,« bodo

glede kvantitete poezije mnogi nasprotnega mnenja kakor dr. Prijatelj. — Sicer pa sta Aškerc in njegova poezija tako enostavna, da se o nji z malo besedami vse pove, kar je boljše znamenje za kritika kakor za poeta.

Dr. J. Šilc.

F. Milčinski: **Kjer Ljubezen, tam Bog.** Igra v enem dejanju. Ljubljana 1913. L. Schwentner. 16⁰, str. 32. — F. Milčinski: **Volkašin.** Roparska pravljica v enem dejanju. Ljubljana 1913. L. Schwentner. 16⁰, str. 74. — Milčinski rad izbira lepe motive, katere potem zelo okusno razprede in ponudi občinstvu. Naši enodejanki sicer ne spadata k njegovim boljšim tekstom, a sta dosti čedni, kajti Milčinski se potruji, da svoj motiv lepo zaokroži. Kljub temu čutimo, da v njegovih delih nekaj manjka, manjka one toplote, ki jo mora izžarivati vsako pesniško delo. Vse je preveč logično, preveč ravno in premissljeno, da dobimo vtis, kot bi bilo umetno sestavljeno ne pa zrastle iz svoje kali. Dramatična uprizoritev Tolstojevih pripovedk je gotovo slabša kot original in enodejanka Volkašin slabša kot oni verzi iz narodne pesmi, ki so bili povod zanjo, zadnja pravzaprav ne slabša, kajti značaj Kate je precej originalen in bi zaslužil, da se ga uporabi v večji igri, ampak to ni več pravljica, ker pravljica in Milčinski sta dva nesorodna elementa.

Leo Pibrovce: **Pred vaškim znamenjem.** Ljudska igra v štirih dejanjih. Goriška tiskarna, A. Gabršček. 8⁰, str. 68. — Igra je dolgočasna. Sirote Anico, ki služi pri bogatem kmetu, osumijo, da je ukradla gospodarju 1000 kron, toda pokrivem, kajti tatvine je kriv domači pastir. Da se spozna njena nedolžnost, da se pastir spokori in seveda tudi gospodar uvidi krivico, je treba štirih dejanj. Na koncu Anica celo umre; pa tudi če bi živa ostala, bi bila igra žalostna kot poprej.

Dr. J. Šilc.

Starogorski: **Junaki svobode.** Povest in črtice z Balkana. Izdal in založil Slovenski ilustrovani tednik v Ljubljani. 8⁰, 141. Osem slik in povesti z bojnega polja. Strahota vojne je tako velika tragedija, da bi Starogorski napravil veliko delo, če bi jo znal le prepisovati. A on je zbral nekaj ginljivih momentov, jih zabelil s predstavami iz narodnih pesmi in slovanskim navdušenjem. Ne bom dejal, da kaka sličica, kakor Usmiljenka ali Bela roža, ne napravi dobrega vtisa, a vse je tako časnikarsko, da bi navdušen petošolec ne napravil nič slabše. Nič več nam ni povedal kot to, kar nam je bilo že davno znano.

Marko Stojan: **Za svobodo in ljubezen.** Roman z Balkana. 1. zvezek. Založil Slov. ilustrovani tednik, Ljubljana, 1913. 8⁰, 265. Starogorski je navdušen mladenič, M. Stojan pa rutiniran pisatelj, ki hoče govoriti o Balkanu v obliki šundromana. Motiv o odpeljani deklici, tukaj Slovenki, ki gre skozi roke Nemca, Italijana in Grka v turški harem — kako prozorno, trozveza v družbi Grkov in Turkov — je uporabljen, da se označijo zastopniki omenjenih narodnosti za lopove, ničvredneže, sleparje, tatove, strahopezljivce in dovodnike. Gorenjski fant pa jo mahne s srbskim prijateljem in tovariši v Carigrad za ukradeno deklico, kjer koljejo in bijejo Turke, da je veselje; naposled se združijo z zastopniki tripelentente, ki tudi iščejo svoje deklice, in skupno delajo aventuro po carigradskih luknjah. Rad bi, da bi roman z drugim zvezkom, ki se napoveduje, na žalost vseh starih penzionistinj in jare gospode svoj konec vzel, čeprav moram priznati, da je slovenski

šundroman, ako je to izvorno delo, dosegel z njim precejšnje stopinjo »popolnosti«.

Heyse - Novograjski: **Izgubljeni sin**. Gorica, 1913. Tiskarna Seitz. — Heyse je priznan nemški novelist. Pravijo, da njegov slog dosega samega Goetheja. Literarne zgodovine ga imenujejo klasičnega epigona in najodličnejšega uda takozvane monakovske šole, ki tvori v nemški literaturi podobno poglavje kot Stritarjev Zvon v slovenski; lepota forme in izbiranje lepih odlomkov iz življenja, kar se potem še ozaljša s kako teoretično žalostjo ali kaj podobnega. Res ne vem, čemu smo dobili to prestavo, ko nam je taka plehka literatura že davno tuja in antipatična. Prazen uvod in naivna prestava nista v čast ne Novograjskemu, ne Heyseju.

A. Brückner: **Die Wahrheit über die Slavenapostel**. Tübingen, 1913. — Slavist in literarni historik Brückner je podal pod gornjim naslovom svoje že iz Arch. f. sl. Phil., 1906, str. 186 — 229, znane nazore o vprašanju slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda. Predmet, ki ga je prvotno obdelal v strokovnem listu, najde sedaj pot med širše občinstvo in gotovo vzbudi živahno zanimanje. Knjiža je zbirka ugovorov (ne le Brücknerjevih!) proti stališču, ki ga v tem vprašanju zavzemajo Jagić, Snopek i. dr., ali kakor pravi pisatelj, boj proti klerikalcem (»Römlinge«) in panslavistom. In treba je priznati, da najde marsikak zagovornik dosedaj splošno veljavnih naziranj o sv. bratih v Brücknerju nasprotnika, ki mu ne bo tako lahko priti do živega. Blesteč, jasen stil, popolno poznavanje materiala in iz njega izvirajoča gotovost v duhovitem podajanju zagrabí čitatelja takoj na prvih straneh in ga prevzema do konca. — Iz knjiže podam le ono, kar se ne krije s splošnimi naziranj. (Glede Snopkovih ugovorov prim. »Čas« 1908, 392—395.) — Cirilo-metodijsko vprašanje je svetovnozgodovinske važnosti, po Brücknerjevem mnenju »v svetovni zgodovini ni poglavja, ki bi se bilo obdelovalo v toliko jezikih in s toliko stališč« (1) kot to. Po temeljito naštetih literaturi se obrne takoj k podlagi svojih izvajanj, k slovanskima legendama, papeškim pismom iz l. 873. — 885., »liber de conversione«, pismu bibliotekarja Anastazija škofu Gauderichu (5). Najvažnejši sta legendi; iz njih šele so nastale druge, kakor n. pr. italska. A tudi slovanski legendi moramo vzeti le kot taki; naloga preiskovalca je, da razlušči legendarno od pravega, kajti doslej se je gledalo nanje le s predsodki in ne kritično (19). Poglobiti se moramo v ono dobo in v položaj tedanjega človeka, potem šele presojudati. Brücknerjeva prednost je, da vzbudi vtis, kakor da postopa tako, in res se moramo čuditi preprostemu, a prepričevalnemu načinu razglabljanja snovi. Legendi sta od različnih pisateljev, sestavljeni prvotno v slovanskem jeziku in ne v grškem (16). Pisani sta v duhu grške cerkve, odtod nasprotja v razlagah, ki so le posledice različnih tendenc. Že v jedru legende, »kjer je le želja mati misli«, leži, da postavlja oba brata povsod v ospredje in v najboljšo luč. Tako je razumeti Konstantinovo pot k Arabcem, ki jo je napravil le kot spremljevalec ekspedicije, tako poročilo o izpreobračanju Kazarov in najdbi relikvij sv. Klementa, kar ne odgovarja resnici (29). Ker se Konstantinu načrt s Kazari ponesreči, napravi drugega. Ne da bi jih klical Rastislav, iz lastnih nagibov se napravi sv. brata na Moravsko. Dokaz za prvo trditev je verjeten, a zakaj gresta ravno na Moravsko, a ne

na Hrvaško, če že ne v Bolgarijo, kamor se vendar po dvajsetih letih preseli njuno delo? Na Moravskem najdeta hudo nasprotstvo, zato iščeta v Rimu sankcije svojemu delovanju. Ni ju vabil papež k sebi, razmere so ju prisilile do tega koraka. Metod je posvečen za škofa šele ob drugem prihodu v Rim, na Kocelovo prošnjo. — Ni pa pravo pismo, ki ga baje papež ob tej priliki piše Kocelu. Je falzifikat po pismu Ivana VIII. iz l. 880. (63). Papež torej z nikakim dekretom ne dovoljuje ali celo zaukazuje slovanskega bogoslužja, ga le pripušča. Disputiranje s cerkvenimi učenjaki v Benetkah spada v pravljico, kakor imajo sploh vse teološke tirade v legendi le namen, podpirati in opravičevati stališče bratov proti Rimu, ki ni bilo vedno korektno. Ravnotako se je dosedaj napačno razlagal kraj Metodovega prepira z nemškimi škofi; ni se vršil pred Sventopulkom, kakor mislita Jagić in Novotný, pač pa pred Ludvikom Nemcem (71). To je edini slučaj, da nemške listine omenjajo Metoda (74). Ko se Metod vrne l. 873. na Moravsko, se ne briga za papeževo (Ivan VIII. 873) prepoved slov. liturgije. To mu nakoplje še več nasprotnikov, kajti niti Sventopulku, niti njegovi okolici ni ljubo Metodovo počenje. V ta čas pade domnevano krščenje Borivoja po Metodu, česar pa kljub trditvi modernih zgodovinarjev ni mogoče dokazati (78). — Nevolja nad Metodom raste, Sventopulk se v Rimu pritoži (83), kajti »cerkveno neodvisnost je pripravljaj s svojo tesno zvezo z Rimom« (83), a ne da bi se hotel po slov. liturgiji od njega osvoboditi. Metod se v Rimu opraviči in res pripravi papeža, da se postavi glede slov. liturgije na stališče »tolerari posse« (85). Obenem dovoli latinsko mašo, mesto edinstvi nastaneta na Moravskem dve stranki, očitiden Metodov poraz v Rimu (87). Papeževo pismo iz l. 880. je pravo in tvori podlago za ono iz l. 870. »Iz Rima se je vrnil Metod l. 880. navidez zmagoslaven, v resnici pa poražen« (90). Tu začne v njegovi glavi zoréti misel, ki jo zna Brückner kot zelo verjetno opisati. Ker se mu majajo tla na Moravskem in v Rimu, začne misliti na Bizanc in Bolgarijo ter pripravljati pot poznejšim dogodkom. Napravi se tjadol. »Tako se je vrnila slov. liturgija na tla, odkoder je pred skoro 20 leti izšla« (93). Snopek tají to potovanje (91). Po vrnitvi prevede Metod celo sv. pismo; protidokaz, češ da ni od tega dela nikakega sledu, ne more veljati (93). Ker sufragana Viching deluje po vsej pravici na svoj način, ga Metod izbóci iz cerkve. To je bil »Metodov najnepremišljenejši, najstrastnejši korak, ki je moral postati za njegovo delo usodepoln« (98). S tem anatema pokoplje še zadnje simpatije, ki jih uživa njegova stranka na Moravskem. Po njegovi smrti se zanjo nihče ne zavzame, ampak mora zasramovana zapustiti deželo. Da je pa iz Moravske popolnoma izginila slov. liturgija, so bili Metodijci sami krivi, kajti »kljubovali so s pravico izdani, izrecni papeževi prepovedi« (sc. Štefanovi 885) (109). Pisateljevo poljsko stališče (po Jagiću) se pozna v naziranju o pomenu slov. bogoslužja za zapadne Slovane. Ti niso ž njim ničesar izgubili (116), pač pa so pridobili Bolgari, kar jim je pa pozneje neizmerno škodovalo (125). Zanimivo in novo je razlaganje postanka pravljice o Rastislavovi prošnji za slovanske učitelje (118). — Tako Brückner. Se mu je posrečilo podati resnico, kot jo je napovedal? Bi zanikal, kajti pomena te knjiže ne vidim v postavljanju novih rezultatov, ki so še negotovi, marveč v reakciji proti dosedanjemu